

Васиљ ЈОВОВИЋ

НЕМАЊИЋИ И БОКА КОТОРСКА У ПЕРИОДИЦИ НА ПРОСТОРУ ДАНАШЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ (1835-1941)

Кључне ријечи: Немањићи, Бока Которска, Котор, црногорска периодика, цркве, манастири, средњи вијек.

У периодици која је излазила на простору данашње Црне Горе у временском периоду од 1835. године, када се појавила прва периодична публикација – алманах *Грлица*, до 1941. године, почетка Другог свјетског рата, један број текстова односи се на српску династију Немањића и Боку Которску. Током своје владавине подручјем Боке Которске (од друге половине XII до друге половине XIV вијека) Немањићи су на том простору оставили траг како у политичком, тако и у културном смислу.¹

У дугом временском периоду од 1835. до 1941. године простор данашње Црне Горе био је у склопу различитих државних формација. Црна Гора Петровића са престоницом Цетињем, временом је ширила своје границе тако да су се у њеном саставу 1878. године нашли градови Подгорица, Никшић и Бар. За вријеме Балканских ратова (1912, 1913) Црна Горе је такође проширила своје границе. Подручје Боке Которске било је до 1918. године у склопу Аустро Угарске монархије. Од 1918. године сви ови простори улазе у састав Краљевине СХС/Краљевине Југославије. Писање у периодици из периода теократске заједнице Његошевог времена, Књажевине/Краљевине Црне Горе одражавало је мишљење званичне политичке елите, пошто су периодичне штампане публикације већином исказивале став званичне државне политике. У том контексту су обрађиване и средњовјековне теме. Национални и државотворни покрети балканских народа, током XIX и почетком XX вијека, често су у средњовјековној државној традицији тражили идеолошка упоришта за своје политичке циљеве или изворишта свог политичког легитимитета.

¹ Доба Немањића у Боки Которској обиљежава мноштво православних храмова, има их више него и у једном предјелу „Српства“ на једнакој територији. Православни храмови не дају само вјерско него и национално обиљежје крају, в. Л. М. Костић, *О српском карактеру Боке Которске*, Цирих 1961, 69.

Чињено је то због тога што је свака политичка идеја XIX и почетком XX вијека, за коју се могла пронаћи историјска основа у средњовјековној државној традицији, доживљавана утемељеном и оправданом, док је њено прихватање и слијеђење, добијало понекад значење националне обавезе. Један примјер таквог коришћења средњовјековне државне традиције, односи се на употребу традиције Немањића у Црној Гори током XIX и почетком XX вијека што се одразило на писање у периодици тога времена. Периодика у Боки Которској, у границама дозвољеним аустроугарском цензуром, његовала је и развијала истовјетне идеје. Тако у периодици Боке доминирају прилози историјског значаја који народ овог краја третирају као дио српског народа. Већина народа овога краја сматра себе Србима, и то се манифестује у свим јавним гласилима, кроз народне обичаје, народну епiku, вјеру и друго. Може се без претјеривања констатовати да је мало крајева у којима се толико „србовало“ као у Боки Которској. У то вријеме значајну улогу у буђењу и формирању националне свијести одиграли су бокељски прваци Стефан Митров Љубиша, Лазар Томановић и други. Подједнако је важно и формирање Бококоторско - дубровачке православне епархије (1870) на челу са владиком Герасимом Петрановићем.² Први планови о покретању периодичних књижевних публикација у Боки Которској везани су за рад которских културно-умјетничких друштава *Јединство* и *Славијанска читаоница*.³ Прва покренута периодична издања морала су се штампати ван Боке. У почетку је то најчешће рађено у Задру, Дубровнику, Новом Саду. И поред тога што је у другој половини XIX вијека на Цетињу постојала Државна штампарија, ни једно издање из Боке није у њој штампано. То није било случајно, радило се о другој држави, а штампање у Цетињској штампарији могло је изазвати сумњу код аустријских власти и зато се штампар морао тражити на другој страни. Улазак Црне Горе и подручја Боке Которске у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, силазак са историјске позорнице династије Петровић Његош, страначке борбе између два свјетска рата, увођење шестојануарске диктатуре (1929), стварање Зетске бановине, убиство краља Александра Карађорђевића (1934), сукоб између фашизма и марксизма у идеологији, обиљежили су политички живот у Црној Гори, што се одразило и на писање у периодичним публикацијама у међуратном периоду. У овом раздобљу (1835-1941) долази до интензивног развоја, културног, просвјетног и уопште интелектуалног живота на подручју данашње Црне Горе, па је самим тим било природно и логично

² Н. Дучић, *Историја српске православне цркве, Гацко – Београд* 2008, 247

³ Р. Шуковић, *Књижевна периодика у Црној Гори (1835-1914)*, књижевноисторијска монографија, Титоград 1986, 225.

да се покрећу и почињу да излазе периодичне публикације које су биле у функцији унапређивања просвјете и културе.

О традицији Немањића у Боки Которској написани су бројни текстови у периодици која је излазила на простору данашње Црне Горе. Писано је о градовима у Боки Которској, првенствено о Котору, његовом положају у држави Немањића и познатим Которанима у служби српског двора; о положају которске епископије у држави Немањића; о култу Светог Саве у Боки Которској; везама краљева и краљица из породице Немањића са Боком (Стефан Немања, Стефан Првовјенчани, Урош, Милутин, краљица Јелена, цар Душан); Немањићима као ктиторима многих цркава и манастира.

Један од првих текстова о Немањићима и Боки написао је Димитрије Милаковић у алманаху *Грлица*.⁴ Литерарни алманах *Грлица* (1835-1839), покренут на Цетињу, значајан је документ књижевне и културне историје Црне Горе. *Грлица* је важно свједочанство о животу и дјелу његових сарадника, истакнутих личности књижевног и јавног живота, међу којима је и млади Петар II Петровић Његош (1830-1851), иницијатор за његово покретање и активан сарадник. Уредник *Грлице* био је Димитрије Милаковић (1805-1858), Мостарац, Његошев секретар, који се потписивао и као „издатељ“ (издавач).⁵ Посветивши највише пажњу физичко-географским карактеристикама Боке Которске, Милаковић се у свом тексту у *Грлици* осврнуо и на период владавине Немањића над Котором. Милаковић са његових историографских видика наводи да је Котор до 1178. године био република под покровитељством српских краљева, последице тога је потпао под власт источних или грчких императора, а 1215. године опет се повратио под српску власт.⁶ Милаковић истиче да је српски цар Стефан Душан Силни поклатио Которанима нека мјеста

⁴ Д. Милаковић, *Кратко географическо – статистическо описание Боке Которске*, Грлица за годину 1838, 63-90.

⁵ Д. Мартиновић, *Грлица 1835-1839 – у свом времену и данас*, „Луча тамом обузета“, библиолошки есеји, Цетиње 1995, 327-332. Црногорске алманахе-календаре по правилу уређују „народни секретари“, први људи уз владику или главара; То је, према мишљењу М. Матицког, условљено „променом издавачког центра“. Наиме, прве деценије календарске књижевности везане су за Цетиње, а касније примат преузима Подгорица. М. Матицки, *Библиографија српских алманаха и календара I*, Београд 1986, 16. О Д. Милаковићу в. Г. Николајевић, *Живот Димитрија Милаковића*, Магазин српско-далматински, 1860, књ. 19, 15-16; Марљиво сабирајући историјску грађу, и у Црној Гори и у млетачким архивима Милаковић је успио да створи за своје вријеме значајно дјело „Историју Црне Горе“, коју је 1856. године издао у Задру.

⁶ Д. Милаковић, *Кратко географическо – статистическо описание Боке Которске*, 77. Котор је Немања заузео између 1181. и 1186. године, јер је 1186. године донијет један закључак которског вијећа „за владе нашег господара Немање, великог жупана Рашке“, в. К. Жиречек, *Историја Срба, I*, Београд 1984, 153; *Историја Црне Горе, I*, Титоград 1967, 410. (Ј. Ковачевић)

и потврдио она која су им и његови преци даровали: Луштицу, Кртоле, Грбаль, Доброту, Леденице, Бијелу и острво Страдиоти код Тивта и они су били под влашћу Которана све док је трајало покровитељство српских краљева над Котором. Милаковић је мишљења да је након смрти српског цара Уроша 1367. године Котор за свог покровитеља признао угарског краља Лудвига I.⁷

У другој половини XIX и почетком XX вијека појавила су се бројна историографска дјела која су проучавала историју Боке Которске у доба Немањића, што се одражавало и на писање у периодици на простору који је обухваћен данашњим границама државе Црне Горе. Објављена су многа дјела која су садржала изворе за историју Боке у периоду владавине Немањића.⁸ Историја Боке проучавана је у оквиру историје српског народа и других историографских дјела који су освјетљавали поједине сегменте политичког, привредног и културног развоја Боке Которске.⁹ О знаменитим Бокељима писао је Томо Поповић¹⁰.

⁷ Д. Милаковић, *Кратко географическо – статистическо описаније Боке Которске*, 77. Милаковић је следбеник мишљења романтичарске историографије да је 1367. године краљ Вукашин Мрњавчевић убио цара Уроша. Овај сукоб између романтичара и критичке историографије је на основу грађе из Дубровачког архива окончао К. Јиречек. Которани су током 1370. или најкасније почетком 1371. године прешли под врховну власт угарског краља Лудовика I Анжујског, в. *Историја Црне Горе*, II-2, Титоград 1970, 28.

⁸ Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke republike*, кпј. I-X, Zagreb 1868-1891; G. Gelcich, *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*, Zara 1880; G. Gelcich, *Storia documentata della Marinerezza Bocchese*, Ragusa 1889; G. Gelcich, *La Zedda e la dinastia dei Balšidi*, Spalato 1899; *Acta et diplomata res albaniae mediae aetatis illustrantia*, К. Јиречек, Е. Šuffaj, L. Taloci, том I и II, Vindobonae 1913 (1918); К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА, II, 1892; Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. 1-3, Београд 1902-1905.

⁹ Љ. Ковачевић – Љ. Јовановић, *Историја српског народа*, Св. 1 и 2, Београд 1892-1893; С. Станојевић, *Историја српског народа*, Београд 1910; К. Јиречек, *Историја српског народа*, књ. 1 и 2, Београд 1911; П. А. Ровински, *Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ. Т. I, Географія, исторія, этнографія, археологія, современное положеніе*, Санктпетербургъ, 1888; Ђ. Поповић, *Историја Црне Горе*, Београд 1896; Н. Дучић, *Јепископије зетска и дабарска од Св. Саве српскога: расправа*, Београд 1884; И. Руварац, *Владике зетске и црногорске*, Цетиње 1892; М. Црногорчевић, *Михољски збор у Боци Которској*, Биоград 1893; Ђ. Стратимировић, *О прошлости и неумарству Боке Которске*, Споменик Српске краљевске академије, књ. 28, Београд 1895; N. Čorić, *Grad Kotor do god. 1420 : s osobitim obzirom na bosansku prevlast (1385.-1420.)*, Stara Gradiška 19??; М. Црногорчевић, *Манастир Савина у Боци Которској*, Београд 1901; Marković I., *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb, 1902; Д. Миковић, *Српско-православно бококоторско Владичанство*, Дубровник 1907; М. Зечевић, *Ратовање Војислава Војиновића са Дубровником*, Београд 1908; С. Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у немањихкој држави*, СКА, III, Београд 1912; С. Накићеновић, *Бока: антрополошка студија*, Српски етнографски зборник, књ. 20, Насеља српских земаља, књ. 9, Београд 1913.

¹⁰ Т. Поповић, *Знаменити Бокељи*, Нови Сад 1879.

На подручју Боке Которске, у оквиру борбе за национални препород, увођење народног језика у школама и администрацији, на чему су бокелски прваци на челу са Стефаном Митровим Љубишом толико инсистирали, улазила је и активност за добијање посебне бокелске православне епархије. Разлози су били оправдани, јер је већина становништва Боке била православне вјероисповјести. Тако је послје формирања Бококоторско-дубровачке православне епархије ова институција отпочела од 1874. године са издавањем свог *Шематизма*, који се редовно појављивао једном годишње, доносећи поред извјештајног дијела о стању црквених објеката, свештенству, доста података о становништву овог краја и прилоге значајне за проучавање културне прошлости, нарочито старе ћириличке књиге. Уредник ове вриједне публикације био је владика Герасим Петрановић. *Шематизам* се штампао у Задру и Дубровнику, а од 1908. године у Котору. Последње издање *Шематизма* изашло је 1912. године.¹¹

Користећи Аполона А. Мајкова (*Историја српског народа*, Београд 1876, превод Ђура Даничић) и Ђузепе Ђелчића (*Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro, Zara 1880*), Ђорђе Стратимировић у тексту стручног карактера износи историју цркве Св. Николе у Котору.¹² За цркву Св. Николе у Котору каже да је саградио Которанин Никола Бућа у првој половини XIV вијека, који се спомиње као војвода и савјетник, а касније и протовестијар српског цара Стефана Душана, као и да је Никола Бућа учествовао у бици код Велбужда 1330. године.¹³ Стратимировић наводи да је сачуван текст даровног листа од 12. октобра 1344. године, којим Никола Бућа предаје цркву Св. Николе доминиканском реду и да је вјероватно и цар Душан са царицом Јеленом, приликом посјете Котору 1350. године, посјетио и цркву Св. Николе.¹⁴

Велики илустровани календар *Бока* (1909-1914) је слиједио литерарно-научни смјер означен покретањем *Данице* Вука Караџића

¹¹ М. Лукетић, *Периодика Боке Которске 1844-1984.*, Казивања о прошлости, Будва 1988, 157.

¹² Ђ. Стратимировић, *О цркви св. Николе у Котору*, Шематизам православне епархије бококоторско-дубровачке за 1893, 38-40; Ђорђе Стратимировић (1858, Грац – 1936, Беч) студирао је техничке науке у Бечу (1877-1883). Научни рад Стратимировића кретао се у оквирима личних интересовања талентованог дилетанта. Истраживања за свој научни рад вршио је на локалитетима које му је одређивала државна служба, најприје у Сплиту, потом у Босни и најзад у Боки, в. *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997, 660-661 (М. Јовановић).

¹³ Ђ. Стратимировић, *О цркви св. Николе у Котору*, Шематизам православне епархије бококоторско-дубровачке за 1893, 38.

¹⁴ Ђ. Стратимировић, *О цркви св. Николе у Котору*, 39.

у трећој деценији XIX вијека. Календар *Бока* покренуо је и до краја излажења уређивао Дионисије Миковић, игуман манастира Бања код Рисна у Боки Которској, подручју у оквиру аустријске државе, пограничном према слободном дијелу Црне Горе, земље која је заједно са Србијом представљала „живу инспиративну снагу за ослобођење још неослобођених и неуједињених јужнословенских регија и народа било да су се налазили под Аустријом или Турском“.¹⁵

У *Боки*, великом илустрованом календару, свештеник Петар Рафаиловић је писао о односима Дубровника са Котором и Војиславом Војиновићем као и о которским бискупима у борби за првенство између барског и дубровачког надбискупа.¹⁶ Рафаиловић истиче да је за вријеме цара Душана и Уроша Котор „напредовао у благостању“ и било му је дозвољено да кује и свој новац. Котор као и сва Бока „поносили су се протекторатом Немањића све до смрти цара Уроша“.¹⁷ Рафаиловић наводи да је у спору између барског и дубровачког архиепископа, који се завршио поразно за барског и који се морао одрећи многих епископија и задовољити се празним насловом „*Primas Serbiae*“, највише користио Котор и которска латинска црква. Которски епископ бројао је многе цркве под својом јурисдикцијом: Рисан, Будва и Конавли (по *Theineru*), а по другим „*Canal, Tribunia, Drazaviza, Resson, Budua, Lastua, Prisren, Nonaberda, Trepte, Janena, Coporich, Plane, Ostacia, Berschona, Rudnich, Lipnich, Chelminia, Saue, Mazonia, Golubezi, et Albia dicta Belgrad*“, од које су последње три биле под Угарском, а три претпоследње под Босном. Да се извршавало епископско право над тим црквама доказује нам један споменик которског епископа Доминуса 1285. године о капели Св. Марије коју је сазидао „*Dominus Heinz de Bibanis, civis Prisconiensis u Prisconai*“.¹⁸ Петар Рафаиловић је писао и о цркви Св. Ђорђа у Ораховцу за коју каже да потиче из времена Стефана Првовјенчаног, чије је име по предању било урезано на спомен плочи изнад црквених врата.¹⁹

¹⁵ В. Радовић, *Ријечи и дјела (Бока на почетку XX вијека)*, Бока, 6-7/1975, 251.

¹⁶ П. Рафаиловић, *Ратовање Дубровника са Котором*, Бока, велики илустровани календар за годину 1911, 24-27; П. Рафаиловић, *Которски бискупи у борби за првенство између барског и дубровачког архиепископа*, Бока, велики илустровани календар за годину 1912, 28-34; овај текст је, у ствари, одломак из Рафаиловићеве „Политичко-правне историје Боке Которске од најстаријих времена до данас“.

¹⁷ П. Рафаиловић, *Ратовање Дубровника са Котором*, 24.

¹⁸ П. Рафаиловић, *Которски бискупи у борби за првенство између барског и дубровачког архиепископа*, 33-34; Л. Блехова Челебић, *Хришћанство у Боки 1200-1500, Которски дистрикт*, Подгорица 2006, 45.

¹⁹ П. Рафаиловић, *Св. Георгије у Ораховцу*, Шематизам православне епархије бококоторско-дубровачке за годину 1910, 39-41.

На подручју Књажевине Црне Горе, након признавања независности, (1878) наступа дужи период мира који омогућава развој просвјете и културе. На Цетињу се 1889. године појавио први црногорски педагошки часопис *Просвјета* (1889 - 1901). Програм часописа је објављен у виду књижевног огласа у *Гласу Црногорца* – званичном органу црногорске државе.²⁰ У програму часописа стоји да ће *Просвјета* бити службени лист Митрополије црногорске и књ. Министарства просвјете.²¹ Знатну пажњу *Просвјета* је посвећивала описима и сакупљању грађе о црквама и манастирима. Својим квалитетом посебно се издвајају прилози Младена Црногорчевића о црквама на Црногорском приморју. Говорећи о цркви Риза Богородице у Бијелој, у тексту стручног карактера, Црногорчевић истиче да треба разликовати првобитну црквицу и данашњу цркву која је на њој подигнута. Описујући архитектонски изглед старе црквице, Црногорчевић говори да је била живописана фрескама српско-византијског стила. Црногорчевић такође доноси натписе око светитељских ореола и на свицима хартије што их држе светитељи. Црногорчевић износи народно предање по коме је црква сазидана у вријеме Стефана Немање.²²

У периоду између два свјетска рата (1919-1941) појавило се доста историографских дјела са тематиком из политичке и културне историје Боке Которске која је обухватала и период владавине Немањића.²³ У међуратном

²⁰ „Потреба је Митрополији Црногорској као и Министарству Просвјете и свештенству и учитељству нашем да имају у земљи свој лист...Просвјета ће бити службени лист Митрополије Црногорске и књ. Министарства Просвјете, а биће подијељен на двоје: на службени дио, у којем ће се доносити закони, наредбе, правила, упустава, расписи и уопште сва званична саопштења Митрополије Црногорске и књ. Министарства Просвјете; и на неслужбени дио, који ће доносити поучне, популарно писане чланке из свијех струка просвјете, нарочито пак из предмета који се тичу цркве и религиозног морала, школе, наставе и васпитања“, *Просвјета* лист за цркву и школу, *Глас Црногорца*, XVIII/ 1889, бр. 9, 3-4; бр. 10, 3; бр. 11, 3-4.

²¹ Д. Мартиновић, *Просвјета 1889-1901, библиографија*, Цетиње 1979, 7.

²² М. Црногорчевић, *Риза Богородице, цркве у Бијелој*, *Просвјета*, VII/1896, св. X, 560.

²³ П. Шеровић, *Црква "Риза Богородице" у Бијелој*, у *Боки Которској*, *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, бр. 32, 1920; В. Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Сремски Карловци 1920; Сгемошник Г., *Kotorski dukali i druge listine*, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, 33-34, 1921-1922; И. Стјепчевић, *Вођа по Котору (с прилогом о важнијим споменицима у Боки)*, Котор 1926; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, I-1, Београд-Сремски Карловци 1929; Н. Луковић, *Постанак и развитак трговачке морнарице у Боки Которској: (предавање одржано на Народном универзитету у Београду 5. јануара 1930)*, Београд 1930; I. Стјепчевић, *Prevlaka: historijska rasprava*, Zagreb 1930; *Kotor i Boka Kotorska*, Zagreb 1934; Н. Луковић, *Прчањ: хисторијско-естетски приказ*, Котор 1937; М. С. Злоковић, *Бијела: естетско-историјски приказ*, Котор 1937; П. Д. Шеровић, *Црква с. Недјеље у Јошници: историске цртице*, Котор 1940; I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj : historijski pregled*, Split 1941.

периоду, на подручју које обухвата данашња Црна Гора, излазило је преко сто листова и часописа од којих је тек неколико саставило деценију редовног излажења. Највише текстова о владавини Немањића на подручју Боке Которске доносили су часописи: *Зета*, *Зетски гласник*, *Гласник Народног универзитета Боке Которске* и *Глас Боке*.

Маја мјесеца 1930. године појавио се под уредништвом Јована П. Вукчевића недељни лист *Зета* који је излазио до 24. јуна 1941. године.²⁴ *Зета* је доносила политичке чланке, третирала економске и културне проблеме, доносила историјске и књижевне прилоге.²⁵ Недељни лист *Зета* имао је и посебне осврте на културни и просвјетни живот у Зетској бановини. Странице *Зете* биле су отворене за све припаднике бивших политичких странака које су укинуте 6. јануара 1929. године. *Зету* је уређивао Јован Вукчевић, који је истовремено био и власник штампарије у којој је лист штампан. Мали тираж омогућавао је излажење листа у дужем периоду. Иако се није радило о „великој новини“, која се углавном читала у Подгорици, на њеним страницама промовисане су идеје КПЈ и Федералистичке странке.²⁶ У тексту Сава Ђ. Бакочевића „Котор у прошлости“ објављеном у *Зети*, износи се кроз неколико наставака историја града Котора од оснивања до краја XV вијека.²⁷ Говорећи о односу Немањића према Котору, Бакочевић истиче да је у црквеном погледу которска епископија од XI вијека била потчињена архиепископу италијанског Барија у Апулији, па је у том односу остала и под Немањићима, иако је у XV вијеку једна партија клерика била против тога. Бакочевић наглашава да се Которска латинска дијецеза благодарећи наклоности српских владара, јако проширила током XIII вијека, те је обухватала све разбацане латинске парохије и опатије у читавој српској држави, изван граница барске архиепископије.²⁸

²⁴ У литератури је забиљежено да је лист *Зета* престао да излази 6. априла 1941. године. Његово поновно излажење, када се отворено ставио у службу италијанских окупационих власти, прећутано је, в. Н. Мартиновић, *Развитак штампе и штампарства у Црној Гори 1493-1945*, Београд 1965, 80.

²⁵ С. Бабовић - Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини 1929-1941*, Подгорица 2002, 172.

²⁶ С. Бабовић - Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини 1929-1941*, 172-173.

²⁷ С. Бакочевић, *Котор у прошлости*, *Зета*, II/1931, бр. 39, 1-2; бр. 40, 1; бр. 41, 2; бр. 42, 4.

²⁸ С. Бакочевић, *Котор у прошлости*, бр. 40, 1; Которски бискуп помиње се као суфраган надбискупа у Барију већ у XI вијеку, у вријеме док се Бари, као и Котор, налазио под византијском влашћу. Када је нова Барска надбискупија ушла у борбу са дубровачком око црквене јурисдикције и при томе истицала права на которску дијецезу, Котор је налазећи се територијално између два супарника остао под Баријем, в. И. Божић, *О јурисдикцији которске дијецезе у средњовековној Србији*, Немирно Поморје XV века, Београд 1979, 15.

Зетски гласник (1931-1941) доносио је политичке чланке, репортаже, књижевне, историјске и етнографске прилоге. Био је званични орган Зетске бановине. Уредник *Зетског гласника* био је Вуко Митровић.²⁹ У *Зетском гласнику* редовно је објављивана грађа Државног архива на Цетињу, коју је сређивао и објављивао Душан Вуксан, као и прилози из историје и етнографије. Андрија Јовићевић је у периоду 1933-1939. објавио серију прилога „Манастири у Црној Гори“. *Зетски гласник* је био добро уређиван лист и имао је препознатљиву југословенску концепцију коју је задржао до краја 1941. године.³⁰

У *Зетском гласнику* учитељ Андрија Јовићевић писао је о манастиру Бања код Рисна.³¹ Јовићевић наводи да је по предању, које се живо чува у народу, манастир Бању код Рисна, подигао Стефан Немања. Од Немањине цркве ништа не постоји, али се познају њени темељи. Јовићевић наводи да је на епитрахилу златом извезена „1114“ година и име жупана Строје и жупанице Симе, који су га приложили манастиру „Стиеши“ у Румунији.³² У публицистичком тексту Душана Мустура о манастиру Бања стоји да

²⁹ С. Бабовић - Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини*, 165.

³⁰ С. Бабовић - Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини*, 165-166

³¹ А. Јовићевић, *Манастир Бања код Рисна*, *Зетски гласник*, VI/1934, бр. 88, 3; Учитељ Андрија Јовићевић (1870-1939) је систематским и упорним радом на личном усавршавању надокнадио оно што редовним школовањем није постигао и таквим радом успио је да се уврсти у ред најугледнијих и најобразованијих црногорских просвјетних радника и у ред наших најплоднијих стваралача на пољу етнологије. Из његовог неуморног сакупљачког рада и научно-истраживачке активности резултира велики број штампаних радова, чиме је задужио више научних дисциплина, првенствено етнологију, антропогеографију, историју и филологију. Касније познанство са Јованом Цвијићем било је од пресудног утицаја на његово правилно схватање друштвених појава и процеса, као и даљу научну усмјереност. Радови из историје су му аргументовани јер се користио разноврсним изворима и литературом. Андрија Јовићевић је завршио нижу гимназију на Цетињу 1886. године и све до пензионисања 1924. године радио је као учитељ, прво у манастиру Морача, а потом у основној школи у Ријеци Црнојевића. Био је сарадника ЈАЗУ у Загребу (од 1903) и СКА у Београду (од 1909). У публикацијама „Српски етнографски зборник“ СКА у Београду и „Зборнику за живот и обичаје Јужних Словена“ ЈАЗУ у Загребу, Јовићевић је објавио око 1800 страница штампаног текста. Своје радове Јовићевић је објављивао и у едицији „Насеља српских земаља“, у периоду од 1909-1926. објавио је шест монографија са 1460 страна штампаног текста. О Андрији Јовићевићу постоји бројна литература: М. Барјактаровић, *Андрија П. Јовићевић*, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, XV, 1940, 189-190; П. Радусиновић, *Учитељ – истакнути истраживач Црне Горе – Огледи*, Билтен Завода за унапређивање школства Ср Црне Горе, Титоград 1964, 126; Д. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић (1870-1939)*, *Портрети (био-библиографски преглед)*, Цетиње 1983, 197-211; Д. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић – живот и рад*, *Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића*, Цетиње 1989, 11-15; *Енциклопедија српске историографије*, 419; *Личност и дјело Андрије П. Јовићевића*, ЦАНУ, Подгорица 2009 и др

³² А. Јовићевић, *Манастир Бања код Рисна*, *Зетски гласник*, VI/1934, бр. 88, 3.

је посвећен Св. Ђорђу, а да је Стефан Првовјенчани подредио манастир Бању својој задужбини манастиру Св. Арханђела Михаила на Превлаци. У манастирској ризници чувају се: прст Св. Ђорђа окован у сребро, дар византијског цара и цариградског патријарха Стефану Првовјенчаном, који му је донио брат Сава Немањић из „Ливадије“; чувају се и епитрахил и нарукнице Светог Саве, које му приписује народно предање.³³

Гласник Народног универзитета Боке Которске је први часопис научно-стручног карактера на подручју Боке Которске који покреће група професора и вриједних истраживача културне прошлости. Они су били окупљени око Народног универзитета Боке Которске, основаног 1933, са сједиштем у Котору, који је издавао повремено од 1934. до 1940. године свој *Гласник* и имао је форму часописа. *Гласник* је доносио краће научне прилоге и грађу из историје, археологије, историје умјетности, архивистике, етнографије и сл. Поред тога пратио је развитак пољопривреде, рударства и других привредних грана. Биљежио је живот Народног универзитета Боке Которске и освртао се пригодно на годишњице из националне прошлости. Укратко, часопис скромних могућности, но у основи користан, нарочито за историју, етнографију и археологију Боке Которске.³⁴

Истакнуто мјесто у предратној бокешкој публицистици припада листу *Глас Боке*. Покренула га је група которских интелектуалаца са намјером да то буде демократски, ванстраначки лист. Први број листа појавио се 29. новембра 1932, а последњи, 414. уочи рата 29. марта 1941. године. Излазио је редовно, сваке суботе, десет година и на својим страницама, забиљежио сва значајнија збивања на овом подручју. Као лист за привредна и просвјетна питања (како стоји у његовом поднаслову), објављивао је и тематске чланке из привреде, подстицао развој туризма, а бавио се и разматрањима појединих историјских догађаја. Објављивао је и полемике из области културног живота.³⁵ *Глас Боке* је наслиједио дио традиција листа *Бока* који је излазио 1908-1909. године у Котору. Концепцијски је слиједио програм државног и народног

³³ Д. Мустур, *Манастир Бања у Боки Которској*, Зетски гласник, 7/1935, бр. 85, 2

³⁴ *Гласник Народног универзитета Боке Которске* уређивао је професор Предраг Ковачевић, а сарадници су му били: Антон Милошевић, Нико Луковић, Петар Шеровић, Иво Стјепчевић, Павао Буторац, Дионисије Миковић, Душан Вуксан, Игњатије Злоковић, Миховил Абрамич, Марко Зец, Ђ. Орлов, Ђ. Мазалић, Ђурђе Бошковић, Ђорђе Самарцић, Јеврем Јововић, Т. Доловски, А. Роси и др. Н. Мартиновић, *Развитак штампе и штампарства у Црној Гори*, 162.

³⁵ М. Лукетић, *Периодика Боке Которске, 1844-1984.*, Казивања о прошлости, Будва 1988, 166-167; С. Бабовић-Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини*, 173.

јединства. Заступао је шестојануарски програм и доносио текстове у духу интегралног југословенства и унитаризма.³⁶

У *Гласнику Народног универзитета Боке Которске* велики истраживач бокелске културне прошлости Петар Шеровић писао је о Немањићима и Боки, старим црквама Св. Луке и Св. Спиридона у Котору, као и о цркви Св. Ђорђа у Доњем Ораховцу.³⁷

Петар Д. Шеровић истиче да оснивач династије Немањића, Стефан Немања, након дужег опсиједања заузима Котор који ће све од 1185. до 1370. године припадати члановима Немањине династије.³⁸ Говорећи о положају Котора под Немањићима Шеровић истиче да је Котор своју аутономију задржао за вријеме свих Немањића и да је она била много шири него касније под Млечанима.³⁹ Которани су на српском двору заузимали врло угледна и повјерљива мјеста: Гвидба – главни камерхер цара Душана; протовестијар цара Душана Никола Бућа и његов синовац Трифун Михајлов Бућа протовестијар цара Уроша; Трифун Михаилов, изасланик

³⁶ У 1932. години, када је *Глас Боке* покренут, његов власник је био Антун Б. Бартуловић, 1933. и 1934. године власници су Антон Шмидт и Саво Чучак, а до краја излагања, Конзорциј за издавање *Гласа Боке*. Први уредник листа је Душан Ј. Секуловић, а затим су се као уредници смјењивали: Анте Словинић, Алексеј Миљајев, Крсто Данчуловић, Рудолф Ђунио, Стијепо Вукасовић и Антон Бартуловић. С. Бабовић - Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини*, 173.

³⁷ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, Гласник Народног универзитета Боке Которске, II/1935, бр. 1-3, 9; П. Шеровић, *Стари записи и натписи из цркве св. Луке и капеле св. Спиридона у Котору*, Гласник Народног универзитета Боке Которске, VI- VII/1940, бр. 1-4,47; П. Шеровић, *Један податак о цркви св. Ђорђа у Доњем Ораховцу*, Гласник Народног универзитета Боке Которске, III/1936, бр. 1, 8. Петар Д. Шеровић (1887, Бијела – 1968) студирао је у Загребу, Бечу и Грацу. Дипломирао је 1913. године правне науке у Грацу. Објавио је око 200 радова из скоро свих области културне и политичке историје Боке Которске. Шеровићеви научни радови су у већини били истраживачки у чију је грађу уносио одлично познавање класичних и живих језика, наслеђа и менталитета овога краја. Проучавао је важне догађаје и улоге појединих личности у њима, истраживао је архивске фондове и тумачио детаље дотле непроучене. Поред изучавања црквене прошлости описом сакралних објеката, проучавао је иконографију и епиграфику. По завршетку Првог свјетског рата једно кратко вријеме Шеровић је провео у Котору, у својству судског приправника, потом одлази у Нови Сад, гдје у заједници познатих научника С. Станојевића, А. Ивића, Н. Радојчића, В. Стајића, Д. Поповића и Д. Руварца учествује у оснивању Историјског друштва Војводине и покретању Гласника овог друштва, познате научне публикације у којој је објавио и неколико запажених радова. По доласку у Котор (1933) уз помоћ домаћих интелектуалаца оснива универзитет Боке Которске и идуће године покреће *Гласник Народног универзитета Боке Которске*. Шеровић је тако постао претеча и путовођа у даљем истраживачком раду и формирању научних установа у Котору и Херцег- Новоме, в. В. Ивошевић, *Бокелске теме Петра Шеровића*, Бока, 1988, бр. 20, 294; И. Злоковић, *Петар Шеровић*, Историјски записи, Титоград 1968, 328.

³⁸ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 7

³⁹ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 7

краља Милутина; Михаило Бућа и Дамјан из Котора, посланици цара Душана. Колику су моћ имали протовестијари из породице Бућа, најбоље нам свједочи реченица, која се до данас сачувала, а гласи: „Цар даје – ал Бућа не даје“.⁴⁰ Никола Бућа је био најпозданији царев савјетник, истиче Шеровић и наводи да је он 1350. године пратио цара Душана, када је са царицом Јеленом и сином краљем Урошем походио Дубровник и Котор.⁴¹ Шеровић такође наводи да су свештеници католичких парохијалних цркава у унутрашњости Србије, посебно у рударским мјестима, били понајвише Которани и да су те парохије биле потчињене которском бискупу.⁴²

Петар Шеровић пише о јако раширеном култу Светог Саве у Боки Которској. Светом Сави посвећене су многобројне цркве по Боки, а бројне су и легенде о њему. У манастиру Савина крај Херцег Новог чува се крст Светог Саве; недалеко од манастира Бања код Рисна налази се извор и у стијени над њим отисак руке Светог Саве; на путу између Грахова и Кривошија је отисак стопе Светог Саве; у селу Луштици народ приповиједа да је Свети Сава осветио њихову старинску цркву Св. Николе као и старинске цркве Св. Сергија и Вакха на Подима и Светог Саве на Савини, те да је код ове цркве извео и живу воду. На свом путовању у Свету Земљу Свети Сава је долазио у Грбаљ и кренуо лађом из данашњег Бигова. Постанак имена Дврсна у Кривошијама приписује се такође Светом Сави, као и настанак плићака између Будве и острва Св. Никола.⁴³

Говорећи о цркви Св. Луке Петар Шеровић наводи да је црква саграђена 1195. године за вријеме владавине српског великог жупана Стефана Немање. Саградио је Мавро, син Андрије Казафранци, са својом супругом Добрицом, кћерком градоначелника Василија.⁴⁴ Шеровић истиче да је црква Св. Луке била у рукама римокатолика све до 1657. године када су је млетачке власти предале православцима, који су побјегли од Турака из околних мјеста, нарочито из Грбља у Котор и да је римокатолички олтар остао све до 1812. године.⁴⁵

⁴⁰ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 8; О Николи, Михаилу и Трифуну Бући в. Р. Ковијанић, *Которски медаљони*, Београд 1976, 37-40.

⁴¹ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 8; Да су Трифун Михаилов и Трипе Бућић иста личност доказује М. Накић, в. М. Накић, *Трипе Бућић, которски властелин и дипломата средњовековне Србије*, Историјски гласник, бр. 4, 1954, 8-10.

⁴² П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 8.

⁴³ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9.

⁴⁴ П. Шеровић, *Стари записи и натписи из цркве св. Луке и капеле св. Спиридона у Котору*, бр. 1-4, 47.

⁴⁵ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9; М. Милошевић, *Кључни документи о цркви Св. Луке у Котору од краја XII до краја XVIII вијека*, Црква Светог Луке кроз вјекове, Котор 1997, 174-175.

Супруга краља Уроша I, краљица Јелена, саградила је у Котору изван градских зидина у Шурању, католички манастир Св. Франа, који је 1539. године био разрушен, да га не би Турци освојили и претворили у тврђаву.⁴⁶ У другом тексту П. Шеровић наводи да је краљица Јелена сазидала фрањевачки манастир близу врата Гурдића у Котору (који је порушен 1657. године да не би пао у руке Турцима).⁴⁷

Петар Шеровић наводи и бројне умјетнике из Котора. Обрад Десиславов је израдио велику сребрну икону за цркву Св. Николе у Барију (1319). Католички монах фра Вита Которанин саградио је манастир Дечане (1327 – 1335).⁴⁸

Име цара Стефана Душана спомиње се на натпису надгробне плоче Ђураша Вранчића за којег се каже да је био у цара Стефана „трећи витез“. Плоча се налази на старом гробљу код рушевина манастира Св. Арханђела на Превлаци.⁴⁹ За многе локалитете и цркве у Боки Которској Шеровић наводи многа предања која су у вези са Немањићима.⁵⁰ За цркву Св. Ђорђа у Ораховцу Петар Шеровић каже да потиче из периода Немањића.⁵¹ Код парохијалне цркве Св. Ђорђа у Ораховцу, све до бокелског устанка 1881. године, налазила се једна плоча са старосрпским натписом, у којем се спомињао један од владара Немањића. Плочу су аустријски војници разбили и потпуно уништили. Међутим, у цркви су сачуване фреске из доба Немањића, а црква се спомиње у једном акту из прве половине XV вијека у старом судском архиву у Котору.⁵² Шеровић наводи да је у доба Стефана Првовјенчаног, био саграђен величанствени манастир Св. Арханђела на Превлаци, на темељима старог порушеног истоименог манастира, у којему је била катедра Зетске епископије.⁵³ О јако укоријењеној традицији Немањића у Боки Которској говоре ријечи Петра Шеровића који закључује да нам преостали историјски споменици јасно свједоче о напретку Боке Которске у доба Немањића, а врло обилна народна традиција пружа нам доказ, како је у народу „снажна свијест на

⁴⁶ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9.

⁴⁷ П. Шеровић, *Градачка црква, задужбина краљице Јелене*, Глас Боке, 4/1935, бр. 157, 3; Краљица Јелена основала је у Котору 1288. године самостан и цркву за фрањевце, в. Л. Блехова Челебић, *Хришћанство у Боки 1200-1500, Которски дистрикт*, 45.

⁴⁸ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 7; Р. Ковијанић, *Которски медаљони*, 73-76.

⁴⁹ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9; о Ђурашу Вранчићу и надгробној плочи в. Г. Томовић, *Ђураш-трећи витез у цара Стјепана*, Бока, 24, 2004, 106.

⁵⁰ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9-10.

⁵¹ П. Шеровић, *Један податак о цркви св. Ђорђа у Доњем Ораховцу*, Гласник Народног универзитета Боке Которске, III/1936, бр. 1, 8.

⁵² П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9.

⁵³ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 9;

најсјајнији период наше прошлости, те је није могло ослабити ни дуго робовање туђину, које је све могуће предузимао да ту свијест избрише из народне душе⁵⁴.

Ђурђе Бошковић је писао о двије бокељске цркве: Св. Антуна у Тивту и Св. Петра у Богдашићу у *Гласнику Народног универзитета*.⁵⁵ Бошковић даје детаљан архитектонски снимак цркве Св. Антуна у Тивту, наглашавајући да је црквица минијатурна грађевина правоугаоне основе и да је Шеровић тачно прочитао латински натпис из 1373. године који се налази на луку звоника.⁵⁶ Бошковић такође даје и детаљан архитектонски снимак цркве Св. Петра у Богдашићима и закључује на основу Неофитовог натписа и открића старих фресака да ова црква рађена у рашком стилу, потиче из XIII вијека.⁵⁷

У *Гласу Боке* писали су Нико Луковић о Котору у доба ренесансе и старим црквама у Прчању, Петар Шеровић о манастиру Градац и краљици Јелени, Максим Злоковић о Бијелој.⁵⁸

⁵⁴ П. Шеровић, *Немањићи и Бока*, бр. 1-3, 10.

⁵⁵ Ђ. Бошковић, *Две бокељске цркве*, Гласник Народног универзитета Боке Которске, VI-VII/1940, бр. 1-4, 31-37; Ђурђе Бошковић (1904, Београд – 1990, Београд). Школовао се у Београду, гдје је 1928. године дипломирао на Техничком факултету, на одсеку архитектуре. Од 1930. до 1939. године. Радио је као кустос у Народном музеју. За доцента Техничког факултета био је изабран 1939. године, за ванредног професора 1946, за редовног 1950. године. Управник Археолошког института САНУ постао је 1954. године. Основно опредјељење била му је српска средњовјековна архитектура. Проучавајући архитектуру објавио је такође и своје налазе и опажања о средњовјековном зидном сликарству и натписима, в. *Енциклопедија српске историографије*, 292-294 (М. Шупут).

⁵⁶ Ђ. Бошковић, *Две бокељске цркве*, бр. 1-4, 31-33.

⁵⁷ Ђ. Бошковић, *Две бокељске цркве*, бр. 1-4, 34-37.

⁵⁸ Н. Луковић, *Котор у доба ренесансе*, Глас Боке, III/1934, бр. 75, 4; Ш. (Петар Шеровић), *Градачка црква, задужбина краљице Јелене*, Глас Боке, 4/1935, бр. 157, 3; Н. Луковић, *Старе цркве на Прчању*, Глас Боке, 6/1937, бр. 232, 3; М. Злоковић, *Бијела естетско-историјски приказ*, Глас Боке, 5/1936, бр. 189, 3; бр. 190, 3; бр. 191, 3; бр. 192, 3; бр. 193, 4; бр. 194, 3; бр. 195, 3; бр. 196, 3; бр. 197, 3; бр. 198, 2; бр. 199, 2; бр. 200, 2; бр. 202, 2; бр. 203, 2; бр. 204, 2; бр. 205, 2; бр. 206, 2; бр. 207, 4-5; Нико Луковић (1887, Прчањ - 1970, Прчањ). Био је свештеник, жупник прчањски (од 1910), катихета Наутичке школе у Котору (1928), каноник Столног каптала у Котору (од 1934), културни и јавни радник. Луковић је био љубитељ и одличан зналац прошлости родног краја. Написао је велики број радова из историје, пољопривреде, поморства и хагиографије Боке, увјек заснованих на веома добром познавању, претежно необјављених извора и одговарајуће литературе. У седмичном листу *Глас Боке* Нико Луковић је био стални сарадник и аутор највећег броја чланака из културе, умјетности и поморства. Био је један од организатора, културно-историјске изложбе, дотада највеће културне манифестације овог краја, која је била постављена у октобру 1934. године у Гргуриној палати (данас Поморски музеј) у Котору, у организацији Народног универзитета Боке Которске. Дон Нико Луковић је читао на латинском, италијанском, француском, њемачком, енглеском и старогрчком. Луковић је са страшћу колекционара истраживао, упоређивао и на свјетло дана износио

Дон Нико Луковић истиче да је током средњег вијека, од VII вијека до 1185. године, Котор припадао византијској Далмацији, а да је, од те године дошао под власт српске државе Рашке и остао под њом све док нијесу изумрли Немањићи⁵⁹. Луковић истиче да је под српском влашћу Котор просперирао како економски тако и културно, да су Которани уживали велики углед на српском двору и вршили високе државне службе.⁶⁰

У оквиру текста „Старе цркве на Прчању“ дон Нико Луковић сматра да је католичка црква Св. Ивана могла бити утемељена 1221-1222. године од которских породица *Bisacca*, *Dersa* и кнеза Ивана за вријеме владавине српског краља Стефана Првовјенчаног.⁶¹

Максим Злоковић, дајући естетско-историјски приказ Бијеле, описује и многе старе црквене грађевине из средњовјековног периода. Злоковић такође пише о цркви Ризе Богородице у Бијелој. За цркву Ризе Богородице каже да се налазила на мјесту данашње цркве, од које се сачувао само олтар, осликан фрескама и да је подигнута за вријеме владавине српског краља Милутина, а главни ктитор је био епископ Данило, који је у то доба био епископ у Стону (1318-1325), и под чијом је јурисдикцијом била Травунија у коју је улазила и Бијела.⁶² Злоковић наводи да се у олтару налази добро очувана фреска епископа Данила, као и свечана процесија архиепископа. Фрескопис су по свој прилици сликали грчки сликари.⁶³ Максим Злоковић наводи да је у мјесту Раке, постојао у IX или X вијеку бенедиктински манастир, што потврђује и опат бенедиктинског реда Тимитеј Ћизила у својој рукописној књизи *Bove d'oro* називајући га *San Pietro in Alba*. По манастиру се читава Бијела звала Село С. Петра или Св. Петар *in Alba* или *de campo*. Папа Климент VI у својој посланици српском цару Душану, од 6. јануара 1346. године, препоручује

откривена умјетничка блага, која је још од давнина анонимно чувала Бока. Из ових проучавања настала је његова запажена студија „Котор у доба хуманизма и ренесансе“. О Нику Луковићу в. И. Злоковић, *Дон Нико Луковић*, Споменица дон Ника Луковића, Котор 1980, 145; М. Злоковић, *Дон Нико Луковић као културни и научни радник*, Споменица дон Ника Луковића, 153-154. Максим Злоковић (1910, Бијела – 1996, Котор) српскохрватски језик и историју студирао је на Вишој педагошкој школи на Цетињу. Објавио је више десетина прилога о историји поморства Боке Которске. Корисне су његове биографске скице о истакнутим личностима овог краја. За своје радове користио је необјављену изворну грађу, в. *Енциклопедија српске историографије*, 391-392 (Р. Михаљчић).

⁵⁹ Н. Луковић, *Котор у доба ренесансе*, бр. 75, 4.

⁶⁰ Н. Луковић, *Котор у доба ренесансе*, бр. 75, 4.

⁶¹ N. Luković, *Stare crkve na Prčanju*, бр. 232, 3.

⁶² М. Злоковић, *Бијела естетско-историјски приказ*, бр. 196, 3.

⁶³ М. Злоковић, *Бијела естетско-историјски приказ*, бр. 197, 3.

му цркве и манастире у његовој држави и спомиње манастир *sancti Pietri de Campo* за који папа тражи да се поврати которском бискупу.⁶⁴

Велики број текстова о црквеним грађевинама које су подигли Немањићи на просторима којима су владали (обухватајући и простор данашње Црне Горе) говори о дубоко укоријењеној традицији о владарској династији Немањића у српском народу. Андрија Јовићевић наглашава да се „српске земље поносе са великим бројем цркава и манастира, које су градили Немањићи по својој држави из велике побожности и страхопоштовања према Богу, а и са намјером да би се њихов народ – Срби, одржавао у православној вјери, молећи се Богу у овим светим обитељима“.⁶⁵

⁶⁴ М. Злоковић, *Бијела естетско-историјски приказ*, бр. 190, 3.

⁶⁵ А. Јовићевић, *Опис манастира Мораче*, Просвјета, II/1893, св. II, 84

Vasilj JOVOVIĆ

**NEMANJIĆ DYNASTY AND BOKA KOTORSKA
IN PERIODICALS WITHIN THE REGION OF TODAY'S MONTENEGRO
(1835 -1941)**

Summary

In the periodicals published within the area of today's Montenegro in the period from 1835 when the first periodical publication appeared – almanac *Grlica*, till 1941, the beginning of World War II, a certain number of texts is related to Nemanjić Dynasty and Boka Kotorska. During their reign in the area of Boka Kotorska (the second half of the 12th century till the second half of the 14th century) Nemanjić Dynasty left a deep imprint in the area both in political and cultural sense. Numerous texts were written about the Nemanjić tradition in Boka Kotorska in the periodicals of the studied period. It was written about the towns in Boka Kotorska, primarily about Kotor, its position in the Nemanjić state and well known citizens of Kotor who served at Serbian Court; about the position of Kotor episcopacy in the Nemanjić state; about the cult of St. Sava in Boka Kotorska; connections of kings and queens of Nemanjić Dynasty with Boka (Stefan Nemanja, Stefan Prvovjenčani (Stefan the First-Crowned), Uroš, Milutin, Queen Jelena, Emperor Dušan); Nemanjić Dynasty as endowers of many churches and monasteries. A great number of texts on Nemanjić Dynasty in the periodicals published in the area of today's Montenegro in the long period of time, 106 years (1835-1941) shows the long rooted tradition of the rulers of Nemanjić Dynasty among Serbian people in Boka Kotorska.